PROTIALKOHOLICKÝ OBZOR

25, 1990, 5, s. 277 – 284

ÚSPĚCHY A PROHRY PROTIALKOHOLNÍ KAMPANĚ V SOVĚTSKÉM SVAZU

P. VANTUCH

Právnická fakulta MU v Brně, katedra trestního práva,
vedoucí: doc. JUDr. V. Kratochvíl, CSc.

Souhrn

Autor se zabývá výsledky rozsáhlé protialkoholní kampaně, k níž došlo v SSSR po květnu 1985, kdy bylo přijato usnesení nejvyšších stranických a státních orgánů o boji proti opilství a alkoholismu. Ukazuje jednoznačná pozitiva, stejně jako negativa této protialkoholní kampaně. Dospívá k závěru, že úspěšný boj s alkoholismem v SSSR se neobejde bez sociálně ekonomického rozvoje státu, bez vytvoření komplexního systému sociální prevence opilství a bez uspokojování oprávněných potřeb občanů ve všech sférách života. Změny v přístupu občanů k požívání alkoholu nelze očekávat od jednorázové administrativní kampaně, nýbrž od dlouhodobého, nejméně desetiletého koordinovaného celospolečenského úsilí.

Klíčová slova: opilství – alkoholismus – sociální prevence.

П. Вантух: УСПЕХИ И НЕУДАЧИ ПРОТИВОАЛКОГОЛЬНОЙ КАМПАНИИ В СОВЕТСКОМ СОЮЗЕ

Резюме

Автор обсуждает результаты обширной противоалкогольной кампании, которая началась в СССР после принятия в мае 1985 г. постановления высших партийных и государственных органов о борьбе с пьянством и алкоголизмом. Он отмечает однозначно положительные, но и отрицательные стороны этой противоалкогольной кампании и приходит к заключению, что успешная борьба с алкоголизмом в СССР не может обойтись без социально-экономического развития государства, без создания комплексной системы социальной профилактики пьянства и без удовлетворения обоснованных требований граждан во всех областях жизни. Изменения в подходе к потреблению алкоголя можно ожидать не от единовременной административной кампании, а лишь от длительных, по меньшей мере десятилетних, согласованных усилий всего общества.

Ключевые слова: пьянство – алкоголизм – социальная профилактика.

P. Vantuch: UPS AND DOWNS OF ANTI-ALCOHOLIC CAMPAIGN IN THE U.S.S.R.

Summary

The author presents the results of the widespread anti-alcoholic campaigne to fight drunken-

ness and alcoholism started in May 1985 by supreme party and state bodies. He points at both the positive and negative features of the campaigne. The author comes to conclusion that the successful anti-alcohol fight in the U.S.S.R. must go handin-hand with the social and economic development of the state, with the formation of the complex system of social prevention from drunkenness and with satisfying citizens' needs in all spheres of life. Changes of citizens' attitude to the use of alcohol cannot be expected from one-sided administration campaign. They are the matter of a long-term (at least a decade) coordinated effort of all society.

Key words: drunkenness – alcoholism – social prevention.

P. Vantuch: ERFOLGE UND RÜCKSCHLÄGE DER ANTIALKOHOL – KAMPAGNE IN DER SOWJETUNION

Zusammenfassung

Der Autor befasst sich mit den Ergebnissen einer umfangreichen Antialkohol-Kampagne, die im Mai 1985 in der Sowjetunion durchgeführt wurde, nachdem die höchsten Partei-und Staatsorgane einen Beschluss über den Kampf gegen Trunksucht und Alkoholismus angenommen hatten. Er zeigt eindeutig die positiven als auch die negativen Seiten dieser Antialkohol-Kampagne. Er kommt zu dem Schluss, dass ein erfolgreicher Kampf gegen den Alkoholismus in der UdSSR nicht ohne sozialökonomische Entwicklung des Staates, ohne Schaffung eines komplexen Systems der sozialen Vorbeugung der Trunksucht und ohne Befriedigung der berechtigten Bedürfnisse der Bürger in allen Bereichen des Lebens auskommt. Veränderungen im Verhalten der Bürger zum Alkoholkonsum kann man nicht von einer einmaligen administrativen Kampagne erwarten, sondern nur von einer langfristigen, zumindest zehnjährigen koordinierten gesamtgesellschaftlichen Bestrebung.

Schlüsselwörter: Trunksucht – Alkoholismus – soziale Vorbeugung.
Protialkohol Obz, 25, 1990, 5, s. 278–284

Spotřeba alkoholu ve světě vzrůstá. V letech 1960 až 1980 se zvýšila dvojnásobně. Nepříznivá situace byla také v Sovětském svazu, kde se počet obyvatel zvýšil o 20 % a prodej alkoholických nápojů o 120 %. Přitom jsou v tomto množství započítány pouze alkoholické nápoje vyrobené ve státních podnicích. Pokud by došlo k započtení domácí výroby alkoholických nápojů, číslo by se zvýšilo. Je však obtížné uvést množství po domácku vyrobených alkoholických nápojů, které zůstává vesměs skryto.

V letech 1950 až 1980 v SSSR v podstatě každoročně vzrůstala výroba i spotřeba alkoholických nápojů. Za absolutní vrchol označil náměstek ministra zdravotnictví SSSR Alexandr Moskvičov rok 1980, kdy byla spotřeba alkoholických nápojů desetkrát vyšší než v roce 1950. Pijáctví a ruku v ruce s ním i opilství postihlo jako epidemie všechny vrstvy sovětské společnosti. Nadále tvoří nejvyšší procento osob závislých na alkoholu muži. Alkoholu se však oddávají i ženy, mladiství a děti.

Protože negativní důsledky pijáctví a alkoholismu každoročně narůstaly, nemohly nejvyšší stranické a státní orgány SSSR ponechat tento stav bez odezvy. V květnu 1985 přijali ÚV KSSS, Rada ministrů SSSR a prezidium Nejvyššího sovětu SSSR usnesení směřující k překonání opilství a alkoholismu, jímž byla zahájena rozsáhlá celospolečenská protialkoholická kampaň, zahrnující řadu omezujících opatření prohibičního charakteru. Jaké jsou jejich výsledky po pěti letech uplatňování?

Neodůvodněná euforie

V prvých letech uplatňování přísných opatření boje s alkoholismem pocítili sovětští občané mnoho příznivých jevů, které nemohly zůstat bez povšimnutí. Opilci budící pohoršení v podstatě zmizeli z veřejných míst, z ulic, pracovišť a ve značné míře i z restaurací, vináren a podobných zařízení. Vysoce pozitivní ohlas vzbudily objektivní údaje týkající se prodloužení průměrné délky života sovětských občanů, nižší úmrtnosti pracujících v produktivním věku, menší úrazovosti na pracovištích, stejně jako ztrát v důsledku pracovní neschopnosti pijáků. Trestné činy páchané pod vlivem alkoholu poklesly až o jednu třetinu. To vše bylo důsledkem důsledného plnění opatření uložených usneseními nejvyšších sovětských stranických a státních orgánů. Za největší úspěch byl považován fakt, že výrobní spotřeba alkoholických nápojů poklesla o jednu třetinu. Zdálo se, že se zlepšila také situace v sovětských rodinách. V roce 1985 bylo v protialkoholních poradnách evidováno 4,6 miliónu osob závislých na alkoholu. V letech 1986 a 1987 počet těchto osob klesal. To vše byly nepřehlédnutelné výsledky řady opatření prohibičního charakteru.

Úspěch či neúspěch?

Prvopočáteční euforie z rychlého vítězství v boji s alkoholismem byla vystřídána zcela odlišnými pocity. Obavou z neúspěchu v boji proti alkoholismu. Zatímco zastánci prohibičních metod navrhovali rozšířit rozsah zákazů a příkazů a tím dosáhnout zavržení požívání alkoholu v Sovětském svazu, realisté rychle vystřízlivěli z neodůvodněného opojení z vítězného tažení proti alkoholu.

Stále častěji se začalo ukazovat, že pokusy vymýtit alkoholismus rozličnými zákazy a administrativním postupem nepřinášejí dlouhodobé výsledky. Opilci sice zmizeli z veřejných prostranství, nezmizeli však ze společnosti. Přestěhovali se do bytů, sklepů, chat a nejrůznějších skrytých míst. S trochou nadsázky lze uvést, že se stáhli do ilegality a počínali si obdobně – byť ne tak důsledně – jako nealkoholoví toxikomané, snažíci se předejít zjištění, evidenci, léčení či jiným dopadům. Spotřeba alkoholických nápojů prodávaných v obchodech a restauracích v Sovětském svazu dvojnásobně poklesla. I to je pravdou. Nikdo však není schopen určit skutečnou spotřebu alkoholických nápojů. Pijáci a alkoholici, kteří si nemohli koupit vodku či jiný destilát v obchodě vesměs nezačali abstinovat, nýbrž se pouze přizpůsobili novým podmínkám. V ohromném rozsahu se začala v SSSR po domácku vyrábět tzv. samohonka, rozličné více či méně čisté destiláty. Jen v roce 1987 jí bylo vypáleno – podle sovětských odhadů – asi 120 miliónů hektolitrů. Pochopitelně, že občané, kteří pálili samohonku se dopouštěli trestného činu nedovolené výroby lihu. Za jeho spáchání bylo potrestáno v tomto roce 440 tisíc podnikavců, občanů, kteří se rychle zorientovali v nové situaci a usilovali o urychlené zbohatnutí. Milice zabavila 325 tisíc přístrojů na výrobu pálenky a 4 milióny litrů doma vyrobených destilátů. Nelze ani odhadnout, jaký je v současnosti skutečný roční rozsah nedovolené výroby lihu v Sovětském svazu. Nepochybně je několikanásobně vyšší, než odhalené množství po domácku vyrobeného lihu.

Jak samohonka, tak obzvláště originální destiláty se staly pro řadu podnikavců a spekulantů výnosným artiklem. V obchodech byl lihovin výrazný nedostatek, protože se jich prodávalo ročně 2,5-násobně méně než v roce 1984. A ty destiláty, které bylo možno koupit, byly o 20 – 25 % dražší. Skutečná situace byla taková, že možnost koupit si vodku či jiný destilát v obchodě byla zcela minimální, protože značné množství

tohoto výnosného artiklu začali zkupovat spekulanti. Sumy, které požadovali za vodku či jiné alkoholické nápoje, činily několikanásobek původní ceny. Protože takové částky mohl zaplatit jen málokdo, staly se předmětem výnosného obchodu také po domácku vyrobené lihoviny. Další pijáci, kteří se nedostali ke zdroji alkoholických nápojů, se v nové situaci přeorientovali na zneužívání jiných návykových látek, rozličnými syntetickými prchavými látkami počínaje a léky konče.

Stojí za to vzpomenout, že o negativních důsledcích, k nimž mohou vést ryze zakazovací opatření v boji proti alkoholismu psal již v roce 1930 tehdejší ministr zdravotnictví SSSR Nikolaj Semaško: „Pokud nebudou dostatečné předpoklady k tomu, že lidé přestanou alkohol požívat, může mechanické snižování prodeje vodky, zavírání pivnic apod. vést k domácímu pálení". Přesně k tomu také došlo při uplatňování jednostranných, nepromyšlených metod v ofenzívě proti alkoholu od května 1985 v Sovětském svazu. Domácí výroba pálenky v ohromném rozsahu, spekulace s originálními lihovinami a požívání jiných návykových látek tvořily zásadní negativní jevy, jejichž ohromné rozšíření mezi občany SSSR omezilo na minimum význam sníženého prodeje alkoholických nápojů.

Samotná domácí výroba pálenky přinášela další vysoce negativní dopad v podobě zužitkovávání cukru, obilí, brambor a dalších potravin, které se nedostávaly na vnitřním trhu pro běžnou spotřebu a využití v podobě základních potravin. Jen v roce 1987 bylo v SSSR prodáno nad úroveň roku 1984 celkem 950 tisíc tun cukru. Lze reálně předpokládat, že zmíněný nárůst úzce souvisí s domácí výrobou samohonky. Státní výbor SSSR pro statistiku uvádí, že z 1 kg cukru je možno po domácku vyrobit 1,3 litru lihoviny o síle 40°. Z uvedeného zvýšeného objemu cukru prodaného v roce 1987 bylo možné vyrobit 1,235 miliardy litrů destilátu. Protože se však lihoviny vyráběly i z dalších potravinářských surovin předpokládá se, že v SSSR dosahuje objem po domácku vyrobených lihovin 5,8 – 8,9 litru na obyvatele, tj. po přepočtu 2,3 – 3,6 litru bezvodého alkoholu.

Omezením výroby lihovin přišel sovětský stát v letech 1985 – 1988 o částku 42 miliard rublů, která scházela ve státním rozpočtu. Snížila se oficiální, evidovaná výroba alkoholických nápojů. Nepodařilo se však dosáhnout reálného poklesu spotřeby alkoholu v Sovětském svazu. Navíc o zmíněných 42 miliard rublů, které scházejí ve státním rozpočtu, neutratili občané méně. Nejen tato částka, nýbrž reálně i další finanční prostředky se přemístily do rukou spekulantů.

„Vzhledem na pokoutní domácí výrobu pálenky se tedy země prakticky vrátila k objemu výroby a spotřeby vodky z roku 1984, takže o nějakém vítězství nemůže být vůbec řeči. A nejen to, navíc se ještě zmenšila struktura spotřeby alkoholu v neprospěch vína." (Vlasov, B., Plusy i minusy, 1989.)

Stejně jako jsou známy ohromné částky, které chybí v rozpočtu SSSR za alkoholické nápoje, jsou známy i škody, které způsobuje společnosti opilství, a které se odhadují na 80 – 100 miliard rublů ročně. To plně koresponduje s výsledky výzkumů, jež ukázaly, že na každý jeden rubl získaný pro společnost z prodeje alkoholu připadají dva ruble ztrát.

Vymýcení vinic

Nejrůznější zakazovací opatření přijímaná v boji s alkoholismem ani v nejmenším nepřispívala účinně protialkoholní kampani. Je absurdní, že oč méně postihla rozlič-

ná přikazovací opatření piják a alkoholiky, tím více se dotkla řádných sovětských občanů. Pokud si chtěli připít u příležitosti svatby, narozenin, či jiných rodinných příležitostí, museli vystát mnohasetmetrové a nejednou i kilometrové fronty před obchody s alkoholem. Pokud se nechtěli snížit k tomuto přístupu, museli si vybrat ze dvou dalších extrémů. Buď zaplatit přemrštěnou sumu spekulantům, kteří disponovali originálními značkami alkoholických nápojů v jakémkoliv množství, nebo uspořádat rodinnou oslavu bez přípitku. Tato situace urážela mnohé řádně pracující občany, zejména pak ty, kteří nikdy neholdovali alkoholu. Odborníci na boj s alkoholismem se v Sovětském svazu v posledních dvou letech shodli, že již na samém počátku protialkoholického boje došlo v SSSR k vážné chybě. Opilství, jako závažný protispolečenský jev, bylo postaveno do jedné roviny s tradičním přiměřeným požíváním alkoholu.

Stoupenci administrativních přístupů se však „důsledně" věnovali prosazování zakazujících opatření, mnohdy velmi iniciativně. V některých jižních částech SSSR byly na základě iniciativních příkazů zcela nesmyslně vymýceny vinice, a to se zdůvodněním, že hrozny jsou surovinou pro alkoholiky. V mnoha městech, vesnicích a nejednou i okresech byla z hodiny na hodinu vyhlášena „pásma střízlivosti". Nijak nevadilo, že se při vyhlašování „pásem střízlivosti" v těchto místech pilo stejně jako dříve. Pravdou však je, že se pilo v ústraní, pokud možno bez svědků a za vyšší sumy než dříve.

Úředníci, zvyklí na využívání administrativně byrokratických metod, dokázali rychle zdiskreditovat správnou myšlenku svým zdánlivě nesmiřitelným, nekompromisním a urychleným bojem s alkoholismem. Vyhlašování rozličných administrativních opatření vydávali za účinný boj proti opilství a alkoholismu. Sovětská společnost si vytyčila za cíl postupně, po etapách, vytlačit alkoholismus ze života společnosti, ovšem metody ve stylu vymýcení vinic a vyhlašování pásem střízlivosti poškozovaly samotnou základní myšlenku boje s alkoholismem v SSSR.

V letech 1985 a 1986, po přijetí usnesení směřujícího k překonání opilství a alkoholismu, zavládl v SSSR optimismus týkající se urychleně přijímaných opatření i jejich očividných výsledků v podobě vymizení alkoholiků z veřejných míst. Již v roce 1987 však 17 % občanů považovalo za nemožné dosáhnout úspěch v boji proti alkoholismu a nealkoholovým drogám. V roce 1988 se počet pesimistů zvýšil na 34 %, tedy zdvojnásobil se. V roce 1989 již 58 % občanů nevěřilo ve vítězství nad tímto sociálním zlem. Vyplynulo to ze sociologických výzkumů mezi občany SSSR, jejichž výsledky uvedl náměstek předsedy Rady ministrů RSFSR N. Trubilin na zasedání výboru Nejvyššího sovětu SSSR pro ochranu zdraví lidu, které bylo věnováno problémům posílení boje s alkoholismem a toxikomanií v SSSR.

Zmíněný výbor Nejvyššího sovětu SSSR pro ochranu zdraví lidu ukázal poslancům složitost současné situace. V SSSR je evidováno přes pět miliónů alkoholiků. Každoročně umírá na následky alkoholismu 20 tisíc lidí. Po poklesu trestné činnosti páchané pod vlivem alkoholu v letech 1985 a 1986 došlo v dalších letech k jejímu nárůstu. Velmi znepokojivá je i hrozba týkající se další generace. Počet mentálně retardovaných dětí vzrostl z 900 000 v roce 1984 na 1 100 000 v roce 1988. Jen v RSFSR se v současnosti učí ve zvláštních školách 260 000 oligofrenních dětí. Za 8 měsíců roku 1988 bylo vyšetřováno pro přestupek související s alkoholem 133 000 nezletilých.

Stručně vyjádřeno, krátkodobé úspěchy v boji s alkoholismem, zaznamenané od května 1985, byly vystřídány řadou prokazatelných neúspěchů. Pokles výroby i spotřeby alkoholu v SSSR byl vystřídán nárůstem. To jsou nepříznivé konstatování, které však lze dokumentovat výše uvedenými i dalšími konkrétními fakty.

Jak dál

Poslanci Nejvyššího sovětu SSSR se při svém zasedání v říjnu 1989 rozhodli zaujímat seriózní, zdůvodnitelné postoje, nikoliv přejít od škodlivého optimismu (který byl po květnu 1985) k obdobně nevhodnému pesimismu (který od roku 1987 začíná převládat mezi mnoha sovětskými občany). Poslanci neshledali důvod ke kritizování usnesení z května 1985. Naopak dospívali opakovaně k názoru, že celospolečenská protialkoholická kampaň započatá tímto usnesením byla nezbytná. Kritické pohledy však směřovaly k způsobu realizace závěrů vyplývajících z tohoto usnesení v praxi.

Náčelník Správy Ministerstva zdravotnictví SSSR Deměnkov uvedl, že v porovnání s rokem 1981 se počet protialkoholních léčeben v SSSR zvýšil 3,5-krát. Toto pozitivní konstatování však bylo negováno faktem, že více než polovina těchto zařízení vyžaduje okamžitou opravu, přičemž mnohá z nich je nutno uzavřít vzhledem k havarijnímu stavu. Je tomu tak proto, že pro nově otevírané léčebny vyčleňovali státní orgány na všech úrovních nejhorší, nejzanedbanější prostory, v domnění, že pro alkoholiky jsou tyto prostory dostačující. Zcela pak byly pomíjeny podmínky nezbytné pro práci lékařů a zdravotníků. Přitom ministerstvo zdravotnictví bylo spokojeno, neboť vycházelo nikoliv ze skutečného, prokazatelně neuspokojivého stavu léčeben, nýbrž z jejich statistického nárůstu.

Zcela minimální pozornost byla věnována zvyšování kvalifikace lékařů v oboru AT. Je pochopitelné, že lékaři ani zdravotníci se nehrnuli do náročné práce, slibující mnoho neúspěchů, navíc realizované ve zcela nevyhovujících prostorách.

Ještě před několika lety byly v protialkoholních léčebnách otevírány rozličné průmyslové podniky. V souvislosti se sociálními a ekonomickými přeměnami a s přechodem podniků na chozrasčot jsou tyto jejich provozy v léčebnách hromadně uzavírány. Pro podniky je v nových podmínkách hospodaření velmi nevýhodné přijímat do práce léčené alkoholiky.

Znepokojivý je i další údaj, tentokrát od Státního výboru pro lidové vzdělávání. V roce 1988 nemohl najít zaměstnání každý třetí absolvent středního odborného učiliště a průmyslovky. Se stejným problémem se setkávali také někteří absolventi vysokých škol. Nemůže proto překvapovat, že mladí alkoholici se nejčastěji objevují mezi chlapci a děvčaty, kteří nikde nepracují ani nestudují.

Je faktem, že v SSSR se problémy boje s alkoholismem projednávaly již mnohokrát. Byly přijímány rozličné dokumenty, sestavovány programy. Všechny plány však zkrachovaly, protože se opíraly výlučně o administrativní opatření. Výbor Nejvyššího sovětu SSSR pro ochranu zdraví lidu musel upozornit řadu orgánů na soustavné nedodržování lhůt zpracování a realizace komplexního programu boje s alkoholismem. Státní výbor SSSR pro vědu a techniku, Akademie věd SSSR, Akademie lékařských věd SSSR a Akademie pedagogických věd měli tento program společně připravit v roce 1985. Program byl připravován a přepracován ve spolupráci se 73 ministerstvy, resorty a společenskými organizacemi. V současné době jej posuzuje Rada ministrů SSSR a není známo, kdy dojde k jeho přijetí.

V čem byla chyba?

V čem byla největší chyba nejrozsáhlejší protialkoholní kampaně současnosti, započaté v SSSR v květnu 1985? Na tuto otázku hledají v Sovětském svazu správnou odpověď již řadu měsíců. Komplexní odpověď vyžaduje nepochybně hlubokou fundo-

vanou analýzu zpracovanou za účasti řady resortů. Dosud dostupné sovětské prameny uvádějí, že v protialkoholické politice došlo k vážným přehmatům, k nevhodným přístupům a metodám řízení procesů překonávání opilství.

Především při plánování a realizaci protialkoholických opatření byl zjevně podceněn faktor relativně trvalé poptávky širokých vrstev občanů po lihovinách. To nevyhnutelně vedlo k nedovolené domácí výrobě lihovin, k spekulaci s nimi a konzumaci různých náhražek v podobě nealkoholických drog.

Jednoznačně se ukazuje, že hlavní podmínkou úspěšného překonávání opilství a zavádění zdravého, střízlivého způsobu života je zabezpečení soustavného snižování zájmu občanů po lihovinách. To si od společnosti vyžádá obrovské úsilí, zaměřené mimo jiné na vytváření podmínek pro rozumné prožívání volného času, pro změnu psychologie mas a jejich postoje k alkoholu.

Bylo by však závažnou chybou předpokládat, že řešení těchto celospolečenských úkolů je záležitostí jedné či dvou pětiletek. Lze reálně předpokládat, že zájem sovětských občanů o alkoholické nápoje zůstane zřejmě delší období beze změny. Na jedné straně bude nutné zabránit široké dostupnosti lihovin pro všechny občany, včetně mládeže, a na druhé straně je třeba zamezit vzniku nedostatku lihovin, který je předpokladem jejich nelegální výroby. Cílem by mělo být postupné snižování podílu vodky a zvyšování podílu kvalitních vín a piva na spotřebě alkoholu. Objevují se i názory, že by mělo dojít v rozumném rozsahu k rozšíření prodeje vína a k značnému zlevnění lihovin, což by mělo vést k postupnému odbourání domácí výroby pálenky.

Dosavadní řízení procesu překonávání opilství nebralo dostatečně v úvahu úzkou spojitost opilství s dalšími sociálními jevy, s úrovní společenských vztahů a s úrovní organizace činnosti lidí ve sféře ekonomiky, kultury, prožívání volného času a výchovy.

Výsledky řady sovětských výzkumů umožňovaly již v minulosti dospět k zjištění, jaké jsou hlavní příčiny nadměrného požívání alkoholu. Ukázalo se a bylo to i dostatečně zdůvodněno, že tyto příčiny spočívají v rozpornosti a nezralosti sociálních vztahů, v úrovni rozvoje a prostředcích uspokojování potřeb lidí, v těch konkrétních podmínkách a okolnostech, které vyvolávají potřebu opíjet se. O tom, že právě tento faktor je rozhodující, svědčí dosud příliš neuváděné „výsledky" dosažené za posledních 20 let sovětské společnosti, kdy spotřeba alkoholu na občana vzrostla více než dvakrát. Charakteristickými jevy tohoto stagnačního období byla dezorganizace života v různých sférách, masové odcizování se lidí od půdy, společenského vlastnictví a řízení, pokles společenské morálky a narušení zásad sociální spravedlnosti. Právě tyto jevy vytvářely objektivní podmínky s předpoklady pro různé negativní odchylky ve vědomí a jednání lidí. Zřejmě nejmasovějším prostředkem útěku od reálné skutečnosti, zapomenutí a iluzorního řešení životních těžkostí a problémů se stalo požívání alkoholu, které se na pomezí sedmdesátých a osmdesátých let nevyhlo žádné vrstvě či skupině obyvatelstva. Proto je v SSSR za hlavní směr sociální prevence opilství a alkoholismu považováno urychlení sociálně ekonomického rozvoje země, přestavby a kvalifikovaná obnova všech sfér života společnosti.

Za další, nezastupitelnou podmínku úspěšného vyřešení otázky alkoholismu v SSSR je považováno vytvoření dostatečných finančních a hmotných zdrojů jako základu prevence požívání alkoholu. Překonání opilství si vyžaduje nejen čas a úsilí ve sféře výchovy a kontroly, nýbrž i ohromné hmotné výdaje, kterými v současné době sovětská společnost nedisponuje.

Přitom není pochyb o tom, že řešení výše uvedených problémů a vytvoření kom-

plexní sociální prevence opilství nelze v Sovětském svazu nadále oddalovat, třebas jen s odkazem na nedostatek finančních prostředků. Nedovoluje to znalost faktu, že v roce 1987 zemřelo v SSSR v důsledku zneužívání alkoholu a jiných nealkoholových drog, sloužících jako náhražka za alkohol, 17 491 osob.

Není pochyb o tom, že v minulosti bylo v SSSR podceněno preventivně výchovné působení. Až v usnesení ÚV KSSS, Rady ministrů SSSR a Prezídia Nejvyššího sovětu SSSR byla akcentována nezbytnost preventivního působení a zesílení úsilí za střízlivost. Jen velmi obtížně se v praxi prosazuje myšlenka, že předpokladem zdravého, střízlivého způsobu života je skutečné snižování zájmu občanů o alkoholické nápoje a vytváření podmínek pro rozumné prožívání volného času a uspokojování oprávněných potřeb občanů ve všech sférách života.

Důležité je vytvářet ve společnosti záporný postoj k opilství a alkoholikům. Značná část populace ještě donedávna opilce nijak neodsuzovala, pokud nepůsobili zjevné škody na veřejnosti. Neexistovala atmosféra nesmiřitelnosti vůči alkoholu a občanům, kteří ho nadměrně užívali. Také v současnosti se takový přístup vytváří jen velmi pomalu a obtížně. Veřejné mínění neodsuzuje člověka, který každodenně nadměrně užívá alkoholické nápoje, pozvolna likviduje svoji pracovní schopnost, systematicky ničí své zdraví a zanechává negativní dopad na další generaci. Stačí, pokud takový člověk nebudí veřejné pohoršení a fyzicky neubližuje jiným lidem, chodí do práce a dodržuje pracovní dobu.

Ukazuje se nezbytným, aby již od dětství byli občané vychováváni k střízlivosti či alespoň k přiměřenému užívání alkoholu při slavnostnějších příležitostech. To se však neobejde bez vytváření podmínek pro rozumné prožívání volného času a uspokojování oprávněných potřeb a zájmů občanů ve všech sférách. Počínaje sportem a konče rozličnými koníčky a zájmovými činnostmi, pro něž jsou zapotřebí sportoviště, klubovny, kulturní a jiné sály s nezbytným vybavením, běžným ve vyspělých kapitalistických státech. To vše se neobejde bez růstu životní úrovně občanů. Je to náročný cíl, k jehož splnění nutí hrozivá fakta, dokumentující, že v SSSR zemře v důsledku požívání alkoholu ročně 20 tisíc lidí. Přitom je patrné, že změny v přístupu k alkoholu nelze dosáhnout urychlenou administrativní kampaní, nýbrž seriózním dlouhodobým snažením, jehož výsledky nelze očekávat dříve než za deset let.

LITERATURA

Čugajev, S. A.: Střízlivě o střízlivosti, Izvěstii, 30. 10. 1989 (večerní vydání)

Nejnovější opatření proti nadměrnému požívání alkoholu v SSSR. Zdrav Vých, Bratislava, 21, 1986 3 (příloha)

Plusy a mínusy (Výsledky protialkoholní kampaně). Výběr, XXIII, 1989, 16, str. 4 – 5 (přetištěno z časopisu Voprosy ekonomiky, Moskva)

Usnesení ÚV KSSS, Rady ministrů SSSR, Prezídia Nejvyššího sovětu SSSR, Pravda, Moskva, 17. 5. 1985

Do redakcie prišlo dňa: 19. 2. 1990

Adresa autora: doc. JUDr. P. Vantuch, CSc., Bayerova 26, 602 00 Brno